

FAGTEKSTING SOM UTFORDRING

Jan Emil Tveit, Bergen

Teksting er en svært krevende form for oversettelse, og utfordringene kan være nokså varierte. Det er i særklasse den mest benyttede form for fjernsyns- og filmoversettelse i de nordiske landene. Hovedgrunnen til at man begynte å tekste var at det var den klart billigste formen for billedmedieoversettelse (Tveit 1994). Det utviklet seg en tradisjon for denne måten å gjøre utenlandske produksjoner tilgjengelige for nordiske seere på, og det virker ikke særlig sannsynlig at dubbing vil få noe særlig mer innpass i årene som kommer. Til det er teksting for inngrodd og blir sett på som en betydelig bedre metode.

En fjernsynstekster når frem til et stort publikum og stiller seg derfor lagelig til for hugg. Dette har selvfølgelig med det faktum å gjøre at seerne hele tiden har tilgang til originalen og kan vurdere oversettelsen ned til minste detalj. Når det er så vanskelig - ja som oftest helt umulig - å uttrykke nøyaktig det samme på to språk, så er det åpenbart at seerne vil gjøre seg mange vurderinger med hensyn til hva som er godt og hva som er dårlig oversatt. Ofte er kritikken som blir reist, i høyeste grad berettiget. Andre ganger bærer den tydelig preg av at mange seere ikke er klar over hvilke rammebetingelser teksterne arbeider innenfor.

Mye av kritikken som reises mot norske fjernsynsteksteres innsats, har med komprimeringsproblematikken å gjøre, altså det faktum at kildeteksten ofte må beskjæres radikalt. Den kritiske faktoren her er lesehastighet. Undersøkelser som er foretatt, tyder på at de fleste trenger mellom 6-7 sekunder å lese en to-linjes tekst dersom de samtidig skal få med seg billedinformasjonen (Ivarson 1992). Dette vil i praksis si at teksteren må komprimere bort mellom 20-40 prosent av det som blir sagt - for at lesbarheten skal bli god nok. Prosenten er som regel høyest i programmer der det skjer mye i bildet. I nyhetsendingene er det først og fremst intervjustrekk som må oversettes. Dette tillater en noe kortere eksponeringstid for hver enkelt tekst. Men teksten må som regel beskjæres, og informasjonstapet kan ofte være ganske betydelig.

Teksttyper

økonomisk	vitenskapelig
juridisk	meteorologisk
teknisk	musikalsk
politisk	idrettsfaglig
sosiologisk	
medisinsk	

Programtyper

nyheter	naturprogrammer
aktualitetsprogrammer	filmer
faktaprogrammer	serier
dokumentarprogrammer	sportssendinger

Av disse programtypene er nyhetssendingene svært ofte de mest krevende for en tekst. Det er tre hovedgrunner til dette. Den første har med tidspresset å gjøre. Det ligger i sakens natur at nyhetsbildet utvikler seg fortløpende. Det er maktpåliggende for redaksjonen å få med seg den siste utviklingen i en sak før man går på luften. Tekstingen er ofte siste ledd i denne prosessen og skjer når journalist, redigerer, grafiker osv. er ferdige med sine bidrag. Da nærmer det seg gjerne deadline. Hva som defineres som deadline, varierer betydelig fra redaktør til redaktør. Noen ønsker å ha innslaget i boks før sending, andre har gode nok nerver til å la teksten levere innslaget sekunder før det skal på luften. Men uansett må en nyhetstekst kunne forholde seg til deadline og arbeide under sterkt tidspres.

Et annet forhold som vanskeliggjør tekstens situasjon, er at det ikke foreligger noe manuskript. Dette er som regel tilfelle for en nyhetstekst, som dermed må stole på det han eller hun hører. Lytteforholdene kan være dårlige og bakgrunnsstøy kan gjøre det umulig å oppfatte det som blir sagt. Engelsk blir i økende grad brukt som et globalt *lingua franca*, også av folk som har store problemer med å uttrykke seg på dette språket. Dette vanskeliggjør dekodningen og er en vesentlig feilkilde for nyhetstekstere.

Den tredje hovedgrunnen til at nyhetsendingene kan være de mest krevende programmene er deres mangfold og sammensatte natur. Man er prisgitt det som til enhver tid skjer i verden, og nyhetsredaktørens vurderinger av hva som bør vies plass. Men man får bruk for alle de nevnte teksttypene, og flere med. Her følger noen eksempler fra en nyhetsteksts hverdag:

Klokken var 21.16 på en typisk onsdag for en nyhetstekst på TV 2. Jeg hadde akkurat utført to oppgaver for nyhetene. Den ene var om utviklingen på børsene i Asia, den andre vedrørte medisinsk forskning i USA. Disse sakene var svært ulike, men innholdt begge fagterminologi som ikke uten videre er lett tilgjengelig for «generalister». Så dukket to sportjournalister opp med sekunders mellomrom. De hadde med hver sin sak som måtte tekstes til sportssendingen kl. 21.25. Den ene var om fotball og bød ikke på spesielle vanskeligheter. Den andre var en noe spesiell sak fra en golfbane. Den handlet om en golfspiller som ble nokså forstyrret da en alligator kom kravlende opp av vannet. Følgende utsagn fra den amerikanske kommentator skulle tekstes: «That was a moving hazard.» Det var selvfølgelig begrepet *hazard* som var problematisk. Hvordan håndterer man en slik fagterm når klokken tiker ubønnhørlig mot deadline? Som mange andre golfstermer er den nærmest uoversettelig, og brukes om hindringer som eksempelvis grøfter. Men jeg kunne umulig skrive om en grøft som beveget seg! Løsningen ble: «En bevegelig fare.» Hadde jeg hatt bedre tid, ville kanskje setningen fått en litt annen ordlyd, men jeg tror nok

det var riktig å oversette *hazard* med *fare*. Når en term ikke er leksikalisert på norsk, er det ofte en fornuftig strategi å velge en mer generell eller nøytral term på målspråket.

18.30 sendingen samme dag hadde også bydd på utfordringer. Nyhetstekstere får ofte løsrevne uttalelser å forholde seg til. Denne kvelden fikk jeg følgende setning: «This was caused by Clinton's reckless behaviour.» Problemet her var at adjektivet ikke lot seg oversette på ordnivå, ei heller på setningsnivå. Vi var avhengige av å få vite hva 'oppførselen' relaterte seg til. Var det snakk om økonomisk politikk, eller hadde den med presidentens påståtte relasjoner til kvinner å gjøre? Det siste viste seg å være tilfelle, noe som fikk konsekvenser for valget av det norske adjektivet som gikk på luften.

Til samme sending fikk vi i oppgave å gi følgende uttalelse fra Nelson Mandela norsk språkdrakt: «These people are working for counter insurgency». Min første innskytelse her var å oversette *counter insurgency* med *motopprør*. Journalisten som hadde saken, mente imidlertid at dette var litt tamt og foreslo *motrevolusjon*. Han hadde arbeidet med innslaget hele dagen, og hevdet at samtlige byråmeldinger gav belegg for at det var dette Mandela hadde i tankene. Argumentene var gode nok til at jeg gikk med på forslaget. Eksemplet illustrerer hvor vanskelig det kan være å oversette løsrevne uttalelser, og at mening er noe som blir til innenfor en sammenheng.

Men det er slett ikke bare nyhetssendingene som byr på utfordringer for en fjernsynstekster. Den følgende sekvensen er tatt fra den amerikanske serien «Pacific Blue».

TEDDY: Give me the Yankees six-fifty to win five, the Braves eight hundred to win five. Give me the Cowboys minus a three over the Falcons for a dime. Thanks.

Dette er en teksttype som i høy grad forutsetter saks kunnskap om oversettelsen skal holde en rimelig høy kvalitet. Et hovedproblem for en tekst er kravene som stilles til allsidighet. Man må være generalist og forventes å vite noe om det aller meste. I det aktuelle tilfellet er det snakk om amerikansk fotball, baseball og bookmaker-terminologi. Er områdene ukjent fra før, må man sette seg inn i dem. Det tar tid, ofte svært mye tid. Dette er en viktig grunn til at man kan se mange eksempler på høyere kvalitet i NRK enn i de kommersielle kanalene. NRK-tekstene har rimelig godt betalt for de tjenestene de yter, og har derfor anledning til bruke tid på å følge opp ting de måtte være usikre på. De kommersielle kanalene derimot har ingen egen teksttjeneste. De kjøper i stedet språktjenester fra firmaer som Norsk Tekst AS, Bergen Tekst AS og Filmtekst Norge AS. Disse firmaene konkurrerer mot hverandre i et stadig tøffere marked, noe som i høy grad går ut over tekstene. Når minuttprisen går ned, må tekstene jobbe stadig mer om de skal opprettholde lønnen de hadde tidligere. Dette er utvilsomt en sterkt medvirkende årsak til at feil og rariteter kan rulle over fjernsynsskjermen fra tid til annen.

Men i rettferdighetens navn: De aller fleste tekstere som slippes til på luften i de større norske fjernsynskanalene, gjør en meget samvittighetsfull og respektabel innsats. Hvordan klarer de så å møte utfordringene i forhold til mangfoldet av oppgaver de står overfor? For en nyhets- og aktualitetstekster er det svært viktig å holde seg oppdatert og følge med i nyhetsbildet. Man bør gjerne ligge i forkant av utviklingen og ha søkelys på deler av verden der viktige ting ser ut til å kunne skje. Artikler i dagspressen kan inneholde nyttig realia kunnskap og gi teksteren en

håndsrekning når det gjelder stavemåten på person- og stedsnavn. Dette er forøvrig et område som kan være tidkrevende å finne ut av for en tekster.

Det er viktig at tekstere har et tett og godt samarbeid med journalistene som arbeider med de aktuelle sakene. I motsetning til teksterne får utenriksjournalistene ofte muligheten til å fordype seg i sakene de arbeider med, og i en viss utstrekning får de anledning til å spesialisere seg på land eller ulike områder av verden.

De siste par årene har Internett utviklet seg til å bli et nærmest uunnværlig hjelpemiddel for fjernsynstekstere. Søkprogrammer som Alta Vista gir tilgang til svært mye av den informasjon man trenger for å levere den forventede kvalitet. Til forskjell fra oppslagsverkene som hadde mye av den samme funksjonen tidligere, blir informasjonsbasene på Internett regelmessig oppdatert. Men det er ikke alt man klarer å søke seg frem til, og telefonen er således ikke til å komme utenom når man skal tilegne seg tilstrekkelig informasjon innenfor diverse fagfelt.

Når man er klar over hvor krevende det er å være fjernsynstekster og hvor mange som leser fjernsynsoversettelsene, ser man klart nødvendigheten av at det satses på dette området. Forholdene må legges til rette slik at kvaliteten på dette viktige arbeidet kan bli best mulig. Her har spesielt NRK, men også de kommersielle fjernsynskanalene, et ikke ubetydelig ansvar.

REFERENCES

- Ivarson, J. (1992) *Subtitling for the Media*. Stockholm: Transedit.
Tveit, J.E. (1994) «Subtitling and Information Entropy», in: Brekke, M., Andersen, Ø., Dahl, T. , Myking, J.: *Applications and Implications of Current LSP Research*. Bergen: Fagbokforlaget.